

Про різні аспекти інтегральної екології

ФРАНЦИСК ПАПА

1 ТРАВНЯ 2019

З енцикліки Святого Отця Франциска «Laudato si'».

Фото: Frank McKenna

137. Між усім існує тісний взаємозв'язок, а на поточні проблеми потрібно дивитися так, аби врахувати всі аспекти глобальної кризи, тож я пропоную зараз поміркувати про різні аспекти інтегральної екології, які мають виразний людський і соціальний вимір.

I. Економічна й соціальна екологія довкілля

138. Екологія досліджує зв'язки між живими організмами й довкіллям, середовищем, де вони розвиваються. Вона передбачає роздуми й дискусії щодо умов життя й існування суспільства, а також обговорення моделей розвитку, виробництва та споживання. Немає потреби ще раз підкреслювати, що між усім існує тісний взаємозв'язок. Час і простір не відірвані одне від одного, ба навіть атоми й субатомні частинки не можна розглядати відокремлено одні від інших. Як різні – фізичні, хімічні й біологічні – елементи планети пов'язані між собою, так і живі види – це своєрідна мережа, яку ми постійно пізнаємо та вчимося розуміти. Значна частина нашої генетичної інформації властива також багатьом живими істотам. Тому фрагментоване й ізольоване знання може стати формою незнання, якщо воно не вдаватиметься до широкого погляду на реальність.

139. Кажучи про «природне довкілля», ми також маємо на увазі особливі стосунки між природою й суспільством, що в ній живе. А проте людство й далі розуміє природу як щось відокремлене або малозначне для свого життя – хоча й долучається до неї, становить її частину й ненастанно з нею взаємодіє. Аби з'ясувати причини забруднення середовища, необхідно проаналізувати функціонування суспільства, його економіку, поведінку, спосіб розуміння реальності. Унаслідок масштабних змін уже не можливо знайти правильну відповідь на кожен окрему проблему. Фундаментального значення набуває пошук інтегральних розв'язань, які враховуватимуть взаємодію природних систем між собою та з соціальними системами. Немає двох криз – окремої екологічної й окремої соціальної; ідеться про одну складну соціально-екологічну кризу. Єдиного інтегрованого підходу вимагають рекомендації щодо подолання бідності, бо йдеться водночас про відновлення гідності відкинутих і про захист природи.

II. Екологія культури

143. Під загрозою, втім, опинилася не лише природа, а й історична, мистецька та культурна спадщина. Це частина ідентичності середовища й основа для розбудови міст зі сприятливими умовами життя. Ідеться не про знищення старих чи створення нових, гіпотетично екологічніших – але не завжди привабливіших для мешканців – міст. Потрібно враховувати історію, культуру й архітектуру конкретного місця, які й зумовлюють його оригінальну ідентичність. Тому екологія також дбає про культурні скарби людства в найширшому сенсі. Нагально необхідно в розробці питань, пов'язаних із довкіллям, особливо зважати на місцеві культури – через налагодження діалогу між науково-технічними поняттями й мовою, яку

розуміє загал. Ідеться не лише про пам'ятки минулого, а насамперед про життєву, динамічну культуру, яка заохочує до співучасті: нею не можна нехтувати, якщо ми думаємо про зв'язки між людиною та її середовищем.

146. Тому особливої уваги заслуговують корінні спільноти та їхні культурні традиції. Це не просто звичайна меншина поміж іншими; навпаки, вони мають стати головними партнерами, особливо якщо йдеться про великі проекти, що стосуються теренів, де вони мешкають. Бо для них земля – це не просто економічне благо, а дар Бога і предків, які спочивають там, це святе місце, із яким потрібно співдіяти, аби зберегти ідентичність і цінності. Перебуваючи на своїй території, саме вони можуть найкраще опікуватися нею. Проте в різних частинах світу їх утискають і змушують відмовлятися від земель, щоб звільнити простір для видобутку корисних копалин чи для сільськогосподарських проектів, не звертаючи уваги на нищення природи й культури.

III. Екологія повсякдення

147. Щоб могло йтися про реальний розвиток, потрібно цілісно покращувати якість життя, а це передбачає й аналіз простору, де мешкають люди. Середовище довкола нас впливає на наші погляди, відчуття й дії. У своїй кімнаті, домівці, на робочому місці чи в мікрорайоні ми використовуємо середовище, аби виявити ідентичність. Ми намагаємося пристосуватися до середовища довкола нас, і коли воно невпорядковане, хаотичне й акустично чи візуально забруднене, то надлишок подразників стає випробовуванням для наших прагнень розвинути цілісну та щасливу ідентичність.

150. Зважаючи на зв'язок між міським простором і поведінкою людей, ті, хто розробляє проекти будівель, житлових комплексів, публічного простору й цілих міст, мають спиратися на різні наукові дисципліни, які дозволяють зрозуміти процеси, символіку й людську поведінку. Мало прагнути краси проекту – значно цінніше служити іншим різновидам краси: якості життя людей, їхній гармонії з середовищем, зустрічі та взаємній допомозі. Це одна з причин, чому в міському плануванні так важливо завжди враховувати погляди місцевих мешканців.

151. Потрібно поважати спільний простір, візуальне поле та ключові точки міста, які розвивають наше почуття належності та вкоріненості, відчуття, що в агломерації, яка нас поєднує, «ми в себе вдома». Важливо, щоб різні частини міста були добре інтегровані та щоб мешканці могли мати цілісне бачення, а не замикались у мікрорайонах, нехтуючи участю в житті всього міста як власного простору, розділеного з іншими. Кожне втручання в міський або

сільський ландшафт має враховувати, що окремі елементи утворюють певну цілісність, яку місцеві мешканці сприймають як багатий сенсами образ. Тоді й інших, які перестають бути чужими, можна сприймати як частину спільно збудованого «ми». Тому як у міському, так і в сільському середовищі необхідно зберегти простір, захищений від постійних змін і втручань людини.

155. «Людяна екологія» також означає щось дуже глибоке: безпосередній зв'язок людського життя з моральним законом, вписаним у природу особи, конче необхідний для створення більш гідного середовища. Бенедикт XVI казав також про «екологію людини», ґрунтовану на тому, що «людина також має природу, яку покликана поважати і якою не може маніпулювати, як їй заманеться» (Промова в Бундестагу, Берлін, 22 вересня 2011). Тому потрібно визнати, що тіло визначає наш прямий зв'язок із довкіллям і з рештою живих істот. Необхідно прийняти своє тіло як дар Божий, аби сприйняти весь світ як дар Отця і спільний людський дім; навпаки, логіка панування над своїм тілом іноді перетворюється на крихку логіку домінування над сотворінням. Навчитися радіти своєму тілу, аби дбати про нього й шанувати його сенс, – це основний елемент справжньої екології людини. Потрібно також поцінювати своє тіло в його фемінності чи маскулінності, щоб могли розпізнати себе в зустрічі з іншим, відмінним від нас. Це шлях до радісного прийняття специфічного дару іншої особи, чоловіка чи жінки, як діяння Бога Творця й до взаємного збагачення цим. Тому нездоровим буде намагання «стерти різниці статі», породжене з неспроможності впоратися з ними (Катехиза, 15 квітня 2015).

IV. Принцип спільного блага

156. Інтегральна екологія нерозривно пов'язана з концепцією спільного блага – принципом, який відіграє центральну й об'єднавчу роль у соціальній етиці. Це «сума умов суспільного життя, які дозволяють як групам, так й окремим членам суспільства повніше й швидше досягнути свою досконалість» («Gaudium et spes», 26).

157. Спільне благо базується на повазі до людської особистості як такої та до основних і невід'ємних прав, спрямованих на її цілісний розвиток. Воно потребує механізмів соціального захисту й розвитку різних проміжних груп відповідно до принципу субсидіарності. Особлива роль серед них належить сім'ї – основній соціальній одиниці. Нарешті, для спільного блага необхідний соціальний мир, тобто безпека та стабільність певного суспільного ладу, що вимагає особливої уваги до розподільної справедливості, порушення якої завжди призводитиме до насильства. Усе суспільство – а надто державна влада – має обов'язок захищати й підтримувати спільне благо.

158. У сучасних умовах світова спільнота, де є багато нерівностей, а люди дедалі частіше опиняються на узбіччі, позбавлені основних прав, у принципі спільного блага має побачити логічний і неминучий нагальний заклик до солідарності й надання соціальних преференцій бідним. Це впливає з принципу універсального призначення земних благ, як я намагався показати в апостольському повчанні «*Evangelii gaudium*» (186–201), і спонукає передовсім зважати на велику гідність бідних у світлі найсокровенніших переконань нашої віри. Достатньо поглянути на реальність, аби зрозуміти, що відтепер це головна етична вимога для ефективної реалізації спільного блага.

V. Справедливість і різні покоління

159. Концепція спільного блага стосується також прийдешніх поколінь. Міжнародні економічні кризи доволі виразно показали, яка шкідлива байдужість до наших майбутніх нащадків. Не можна говорити про сталий розвиток без солідарності між поколіннями. Задумуючись про те, що планету потрібно передати нащадкам, увіходимо в іншу логіку – у логіку безкорисливого дару, який ми отримали самі й мусимо передати дітям і внукам. Якщо земля нам дана, то не можна керуватись у мисленні суто утилітарними критеріями ефективності, продуктивності й індивідуального прибутку. І тут ідеться не про вибіркову позицію, а про фундаментальне питання справедливості, тому що земля, яку ми отримали, належить також і тим, хто йде за нами. Португальські єпископи висловили заклик щодо цього обов'язку справедливості: «Навколишнє середовище – це частина логіки прийняття. Це позика, яку кожне покоління отримує й має передати наступним» (Лист Конференції єпископів Португалії «*Responsabilidade solidária pelo bem comum*», 15 листопада 2003). Підхід інтегральної екології саме такий широкий.

160. Який світ ми хочемо передати тим, хто йде за нами, дітям, які сьогодні зростають? Це питання стосується не тільки довкілля й навколишнього середовища, тому його не можна розглядати фрагментарно. Міркуючи про світ, який хочемо залишити після себе, ми думаємо насамперед про його загальне спрямування, сенс і цінності. Якщо це питання не бринить у наших екологічних клопотах, то навряд чи вони можуть мати хоч якесь значення. Але якщо мужньо ставити це питання саме так, воно неминуче допровадить до численних інших. Чому ми приходимо в цей світ і йдемо з нього? Чому ми народилися? Задля чого ми працюємо і змагаємося? Навіщо ми цій землі? Замало сказати, що треба піклуватися про майбутні покоління. Необхідно розуміти, що ціною питання стає наша честь і гідність. Це ми найперше зацікавлені передати планету в такому стані, аби людство, яке прийде після нас, могло тут жити. Це наша драма, бо вона стосується сенсу нашого буття на цій землі.

161. Більше не можна зневажливо й іронічно ставитися до катастрофічних прогнозів. Є ризик залишити прийдешнім поколінням суцільні руїни, пустелі та сміття. Темпи споживання, продукування відходів і зміни навколишнього середовища перевищили потенціал планети так, що чинний досі й неприпустимий надалі спосіб життя може призвести лише до катастрофи, як це вже час від часу діється в деяких регіонах. Полегшення наслідків сучасного дисбалансу залежить від того, що ми чинитимемо сьогодні, пам'ятаючи насамперед про свою відповідальність перед тими, хто в майбутньому збиратиме найгіркіші плоди наших дій.

162. Нам складно серйозно сприймати цей виклик через етичний і культурний занепад, пов'язаний із занепадом екологічним. Чоловікам і жінкам епохи постмодерну постійно загрожує крайній індивідуалізм, і багато сучасних соціальних проблем варто виводити з егоїстичних пошуків негайного задоволення, з кризи сімейних і соціальних зв'язків, з неспроможності визнати інших. Дуже часто йдеться про надмірні й недалекоглядні споживацькі настрої батьків, що завдають шкоди дітям, яким дедалі складніше облаштувати домівку та створити сім'ю. Крім того, може йтися також про нездатність серйозно замислитися про прийдешні покоління, пов'язану з нашим невмінням розширити горизонт уваги й подумати про тих, хто опинився на узбіччі розвитку. Не треба витратити зусилля й уявляти жебраків майбутнього, достатньо згадати про сучасних жебраків, яким на цій землі лишилося не так багато років і які вже майже не мають часу чекати. Тому, «окрім потреби сприятливої солідарності між різними поколіннями, необхідно наголосити й на невідкладній моральній необхідності нової солідарності в межах одного покоління» (Бенедикт XVI, Послання на Всесвітній день миру, 2010).

З італійської переклав Олексій Браславець.